

ІНТЕГРАТИВНИЙ МЕТОД У ФОРМУВАННІ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті проаналізовано особливості художньо-педагогічного фаху. Визначено чинники, які впливають на формування компетентності в процесі навчання у ВНЗ. Розглянуто основні аспекти формування фахової компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва використовуючи метод інтеграції.

Ключові слова: професійна компетентність, метод інтеграції, фахові знання, вчитель образотворчого мистецтва.

Постановка проблеми. Соціальна роль вчителя-професіонала невідмінно зростає в міру гуманізації та демократизації суспільства. Посилення інтегративних тенденцій в сучасному суспільстві сприяє підвищенню інтересу до проблеми інтеграції наукового знання та їх використання у формуванні професійної компетентності. Сьогодні на радикальне вдосконалення, підвищення результативності, інтенсивності, та інструментальності спрямовані прикладні дослідження підготовки фахівця у різних галузях, зокрема у художньо-педагогічній освіті. Один з напрямків оновлення змісту освіти у формуванні фахової компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва є інтегративний підхід. Деякі важливі аспекти єдності наукового знання, його інтеграції залишаються актуальними та потребують сучасних підходів до дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості професійної адаптації молодого фахівця вивчали І. Бех, С. Гончаренко, В. Орлов, І. Попов, І. Полєнова, В. Сластьонін, Н. Тимченко, І. Якиманська та ін. Процес формування готовності випускників вищих навчальних закладів до професійної діяльності розглядали А. Войченко, О. Глузман, В. Колупаєв, В. Нікітенко, О. Пехота та ін.

Викладання в вищих закладах освіти ставить за мету формування особистості майбутнього педагога, здатного не лише активно засвоювати фахові знання, але вміти свідомо і творчо їх використовувати в майбутній професійній діяльності. У цьому контексті на передній план виступає проблема формування фахової компетентності майбутнього педагога.

Фахову компетентність в системі професійної освіти аналізували В.А.Адольф, Т.Г. Браже, Т.В.Добудько, А.Г.Карпова, Г.О.Ковальчук, А.К.Маркова, Є.М.Павлютенков, В.О.Сластьонін та інші. Поняття «компетентність» досліджували Н. Бібік, Л. Ващенко, С. Гончаренко, О. Гура, О. Локшина, В. Маслов, О. Пометун, Л. Хоружа.

Мета статті – аналіз форм інтеграції у формуванні фахової компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Основною ціллю підготовки фахівця в ВНЗ є формування осмислених знань, а не їх накопичення, що вимагає відповідного дидактичного перегляду методологічних основ сучасної освіти, адже володіючи достатнім обсягом знань, випускники відчувають труднощі в їх дидактичному втіленні. Інтегративний метод як один з провідних в умовах соціальних та інформативних змін дасть можливість сформувати цілісне уявлення про фахові знання. Адже постійне збільшення наукової інформації актуалізує проблему оновлення змісту освіти, а, відповідно, і фахового рівня сучасного спеціаліста.

Проблема інтеграції змісту освіти розглядалася багатьма науковцями, зокрема, метод інтеграції досліджували в мистецтвознавстві, мистецькій педагогіці Д. Кабальєвський, М. Каган, Л. Масол, В. Медушевський, О.Плотницька та ін.).

У системі Академії педагогічних наук і міністерства освіти України були створені спеціальні підрозділи, які займалися дослідженням проблеми інтеграції змісту шкільної освіти [1]. Концепції інтеграції змісту освіти знайшли своє втілення у відповідних інтегрованих курсах вищої освіти, проте проблеми форм, шляхів і методів інтеграції змісту вищої освіти, зокрема при підготовці учителів образотворчого мистецтва, залишаються відкритими із-за специфіки фаху.

В сучасній психолого-педагогічній науці немає однозначного трактування професійної компетентності. Це обумовлено особливостями різних професійних галузей. Однак основною характеристикою цього поняття є ступінь сформованості знань, умінь, навиків і досвіду, що забезпечує виконання професійної діяльності (Н. Тализіна, Р. Шакуров,, А. Щербаков та ін.) Освіта як результат представлена в двох позиціях – результат освіти фіксується у формі стандарту (зміст і об'єм знань і вмінь, та якостей особистості спеціаліста, які повинні бути сформовані); освіченість спеціаліста – його рівень підготовки, сукупність сформованих знань, умінь, соціальних, інтелектуальних, поведінкових якостей, соціокультурний досвід.

Базові компетентності – сукупність знань по навчальних предметах а також вмінь по виконанню дидактично-орієнтованих завдань. Ключові компетентності є надпредметними, вони включають розумові процеси, інтелектуальні вміння, та життєвий досвід [4;130]. В.Адольф, В. Введенський, С. Висоцька, Т. Добудько, А. Орлов, В.Пилипівський, В. Синенко та ін. визначають її як предметну компетентність - в області конкретного предмета, спеціальності [8].

Зміст професійної компетентності спеціаліста відображається у кваліфікаційній характеристиці. Це науково-обґрунтований склад знань, умінь і навиків який представляє нормативну модель компетенції.

Під професійною компетентністю педагога ми розуміємо єдність його теоретичної і практичної готовності до педагогічної діяльності [3]. Саме при такому підході результатом підготовки фахівця є готовність до продуктивної і самостійного діяльності в професійній сфері. Для формування кваліфікованого спеціаліста повинен бути сформований найвищий рівень готовності студента. Фундаментальні роботи в дослідженні поняття «готовності» були виконані Д.Н.Узнадзе, А.С.Прагнашвілі, Н.Д.Левітовим [10,7,6]. На основі яких можна зробити висновок стосовно нашого дослідження – готовність студентів до формування фахових знань ґрунтується на усвідомленій потребі в художньо-педагогічній діяльності. Ця думка підтверджується і в працях А.С.Прагнашвілі, який наголошує на тому, що жодна діяльність не починається з пустого місця і суттєвою особливістю діяльності є її виникнення на основі готовності до певної форми реагування, підготовленість.

Досліджуючи теоретичні аспекти даного питання можна визначити, що основу фахової компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва становить зміст знань спеціальних і психолого-педагогічних дисциплін. Спеціальні знання, вміння і навички формуються на основі дисциплін професійної та практичної підготовки. Основні з них - це “Рисунок”, “Живопис”, “Історія образотворчого мистецтва”, “Композиція”, “Декоративно-прикладне мистецтво”, “Методика викладання образотворчого мистецтва” та на основі дисциплін фундаментальної підготовки, основні з яких - “Педагогіка” та “Психологія”. В цьому аспекті важливим є рівень сформованості цих знань стосовно їх якості, гнучкості, міцності і т.д.

Як свідчать результати констатуючого експерименту фахові знання є доволі відокремленими. Заняття з психології і педагогіки не враховують специфіки і психофізіологічних особливостей сприймання і засвоєння матеріалу студентів даного фаху. Поняття, що вивчаються на психолого-педагогічних дисциплінах не трансформуються у ході спеціальних дисциплін (живопис, рисунок, декоративно-прикладне мистецтво), а в процесі занять із спеціальних дисциплін не беруться до уваги

психолого-педагогічні аспекти. Внаслідок цього у студентів в недостатній мірі формуються інтегровані фахові знання: не достатньо високий рівень художньо-творчого мислення, образної уяви, ідейного наповнення творчих робіт, психологічного аналізу художнього твору, мистецтвознавчого аналізу психолого-педагогічних явищ. Головним недоліком у засвоєнні фахових дисциплін є те, що спеціальні дисципліни, в своїй основі, залишаються суто практичними, а психолого-педагогічні – теоретичними.

Підвищення якості освіти, розширення її змісту повинно здійснюватись не механічно – шляхом введення в навчальний процес нових дисциплін чи навчальних курсів до вже існуючих, а шляхом інтеграції знань, що передбачає включення в зміст не лише нової інформації з традиційних предметів, але й відомостей з інших галузей знань.

Результати педагогічної практики в загальноосвітніх та художніх школах вказують на те, що студенти, не усвідомлюють в повній мірі складових педагогічного фаху і не можуть продемонструвати свої художньо-педагогічні знання і вміння. Тому основним завданням сучасної освіти є пошук методів, які сформулюють цілісне уявлення про фахові знання, а, відповідно, і підвищення рівня компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Засвоєння знань з живопису і рисунку – як основних спеціальних дисциплін є вагомим часткою фахової, художньо-педагогічної освіти. Ці знання необхідні для проведення в школі уроків образотворчого циклу, які відіграють важливу роль в формуванні знань про видатні мистецькі твори і відомих художників, формуванні естетичного смаку, графічного мислення, вихованні поваги до культурних цінностей, формуванні вмінь використовувати зображальні матеріали і техніки, а також, для професійної орієнтації підростаючого покоління.

Основний недолік постановки навчальних завдань даних дисциплін полягає в тому, що студенти не аналізують теоретично творчий процес. При виконанні академічних робіт з дисциплін «Рисунок», «Живопис» ставляться вимоги, у яких акцентується увага на вирішенні академічних задач, а саме: глибоке володіння основами реалістичного зображення натури; виконання конструктивної побудови за законами перспективи (для рисунку і для живопису); композиційне рішення постановки (для рисунку і для живопису); характеристика натурної постановки засобами світлотіні (для рисунку і для живопису); виявлення колористичних закономірностей для цілісної передачі форми (для живопису); знання графічних та живописних матеріалів і технік. Не акцентується на проблемі створення образу, вираження ідейного задуму: розв'язанні питань пояснення студентом прийомів виконання завдання, та різних варіантів його вирішення.

Перевага у викладанні надається методам, що переслідують репродуктивну функцію – студент відтворює постановку, намагаючись втілити засвоєні теоретичні знання і відноситься до свого твору як до поточної академічної роботи, а не до творчої роботи виставочного характеру, і не має практики пояснення її виконання. Як правило, спеціальні знання засвоюються в ході теоретичного сприйняття, і, в більшій мірі, в ході практичної образотворчої діяльності. Складність і характер академічних постановок, час їх виконання обумовлені програмою, однак, в окремих випадках, в залежності від рівня підготовки студентів викладач може самостійно регулювати кількість часу на їх виконання і вносити в процес викладання тренувальні вправи для студента як майбутнього вчителя, тобто інтегрувати знання з педагогіки, психології, пояснюючи особливості виконання своєї роботи, чи роботи однокласників. Зміст даних предметів повинні засвоюватися не лише через теоретичні знання і практичні уміння і навички, але і через теоретичні вміння, тобто вміння пояснити особливості виконання роботи, в цьому, власне, і полягає специфіка досліджуваного фаху.

В процесі засвоєння методичних дисциплін закріплюються методичні знання в синтезі з фаховими теоретичними знаннями. “Методика викладання образотворчого мистецтва”, основна дисципліна, яка формує методичні знання, необхідні для організації навчально-виховного процесу повинна частково включатися в суміжні спеціальні дисципліни. Саме тоді студент матиме можливість не лише на педагогічній практиці продемонструвати свої фахові знання, але і в процесі вивчення спеціальних дисциплін за допомогою інтегративного методу у формі усного пояснення нового академічного завдання, у формі майстер-класу кращих учнів, усного пояснення шляхів вирішення помилок у роботі одногрупників.

Включення в зміст спеціальних дисциплін інформації з релігієзнавства, соціології, комп’ютерних технологій поглибить рівень компетентності художника-педагога в контексті збільшення наукової інформації в сучасному суспільстві.

На основі засвоєних теоретичних знань формуються практичні знання, вміння і навички спеціальних і психолого-педагогічних дисциплін і, відповідно, формується така важлива якість майбутнього спеціаліста, як компетентність, під якою розуміють сукупність професійних знань, умінь, а також способи виконання професійної діяльності [3]. Педагогічний аспект готовності до діяльності, як вважає Н.Д.Левітов, становлять знання, вміння і навички необхідні для здійснення певної діяльності [6]. Вона є складовою професіоналізму майбутнього вчителя. Компетентність варто відрізнити від професійної готовності і професійної майстерності. Природа компетентності складається з відповідних знань, уявлень і стереотипів, а психологічна готовність і майстерність містять у собі не тільки знання, але й уміння і навички та інші компоненти, але це не значить, що компетентність не відіграє ніякої практичної ролі в професійній діяльності [9;110].

Особливість даного фаху полягає в тому, що мистецтво, як основа змістового наповнення, здатне викликати локальні, системні, внутрішньопредметні, міжсистемні, міжпредметні асоціації. Асоціації відіграють важливішу роль у процесі сприйняття і у будь-якому творчому процесі. Асоціація - один з головних чинників механізму художнього (рецептивного і продуктивного) сприйняття. Асоціативною базою є аналогії з сюжетним розгортанням подій, з емоційними процесами.

Сучасний зміст освіти – багатокомпонентний. Це не лише знання, а й способи практичної діяльності, творчий досвід, ціннісні орієнтації. Зберігаючи досягнення у фундаментальній професійній освіті слід переорієнтувати навчальний процес на формування у студентів бажання і уміння самостійно оволодівати знаннями з різних інформаційних джерел. Не менш важливо навчити застосовувати набуті знання на практиці та виробити уміння критично мислити. Вища школа має навчати студентів методів здобування знань, а конкретні знання вони мусять опановувати самостійно [5].

До важливих факторів, що сприяють активному формуванню фахових знань, належить сам зміст навчання, а також факультативних занять з мистецтвознавчих і педагогічних дисциплін, заснованих на матеріалі народної творчості, якій властиві безпосередність, простота, що є умовою доступності занять цього виду для переважної більшості студентів, незалежно від їх природних здібностей.

Висновки. Особливості розроблених нами інтеграційних шляхів поглиблення фахових знань майбутніх художників-педагогів полягають в тому, що ми намагаємося синтезувати на перший погляд не зовсім близькі за змістом дисципліни, точки дотику яких, відображені у певних відомостях і подані в процесі викладання не лише спеціальних а й загальнонаукових знань. Крім того ми намагаємося зблизити навчальний і виховний процеси.

Покращити процес формування фахових знань студентів слід не збільшенням кількості фахових дисциплін, а як мобілізацію викладачем особливих, характерних якостей мистецтва, педагогіки, суміжних фахових галузей.

Форми інтегрування фахових знань в навчально-виховному процесі майбутніх вчителів образотворчого мистецтва:

1. У циклі гуманітарних та загальноекономічних дисциплін, які як одну з необхідних частин включають в себе знання з образотворчого мистецтва.

2. В загально-фундаментальних предметах в основі яких лежить одна наука або вид образотворчого мистецтва, але їх зміст передбачає доповнення елементами знань з інших наук або видів мистецтва.

3. У навчальних курсах, в основі яких лежать складові однієї науки чи складові певного виду мистецтва і їх зміст доповнюється елементами знань, запозичених з інших наук.

Комп'ютеризація та технологізація освіти, перехід до варіативного, блочно-модульного навчання розширюють інтелектуальну діяльність студентів. Ці форми навчання в контексті з інтегративним методом передбачають високий рівень здатності до самоосвіти і самореалізації [4;121]. Поступовий перехід всіх рівнів освіти до цілісно-інтегрованої освіти, які доповнюються традиційними інформаційними технологіями, передбачає відповідальність за процес і результат освіти, здатність до самовизначення – компетенції в плані прийняття рішень в освітніх та професійних ситуаціях. Цілісне уявлення про фахові знання, а, відповідно, і підвищення рівня компетентності майбутнього художника-педагога вирішується в системі сучасної освіти шляхом їх інтеграції.

Список використаної літератури

1. Арцишевська М.Р. Теоретико-методичні засади інтеграції знань про суспільство у змісті шкільної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.13.00.09 “Теорія навчання” / М.Р. Арцишевська – Інститут педагогіки АПН України, – К., 2000 р. – 20 с.

2. Добудько А.В. Профессиональная компетентность учителя в информационном обществе: структура, содержание, принципы формирования: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” / А.В. Добудько – Самарский государственный педагогический университет, – Самара, 2000. – 22с.

3. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. – 2-е изд., перераб., доп. /Зеер Эвальд Фридрихович – М.: Академический Проект; Деловая книга, 2003. – 336 с.

4. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития: Учебное пособие /Зеер Эвальд Фридрихович – М.: Академия, 2009. – 239с. Серия: Высшее профессиональное образование.

5. Кремінь В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації [Текст]: факти, роздуми, перспективи / В.Г. Кремінь – К.: Грамота, 2003. – 216 с.

6. Левитов Н.Д. О психических состояниях человека /Левитов Николай Дмитриевич – М.: Просвещение, 1964. – 344 с.

7. Прангишвили А.С. Исследования по психологии установки / Прангишвили А.С. – Тбилиси, Мецниереба, 1967. – 340 с.

8. Сергієнко Н.Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя / Код доступу <http://tme.uio.edu.ua/docs/5/11sercmt.pdf>

9. Серьожникова Р.К. Основы психологии і педагогіки: Навчальний посібник /Серьожникова Р.К., Пархоменко Н.Д., Яковицька Л.С. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 243 с.

10. Узнадзе Д.Н. Психология установки /Узнадзе Дмитрий Николаевич – СПб.: Питер, 2001. – С. 344-375.

Одержано редакцією 11.10.2014

Прийнято до публікації 19.10.2014

Аннотація. *Каленюк О.М. Інтегративний метод в формуванні професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва реалій. В статті проаналізовані особливості художественно-педагогічної спеціальності. Визначено фактори, які впливають на формування компетентності в процесі навчання в університеті. Розглянуто основні аспекти формування професійної компетентності майбутнього педагога-художника за допомогою методу інтеграції.*

Ключевые слова: *професійна компетентність, метод інтеграції, професійні знання, учитель образотворчого мистецтва.*

Summary. *Kalenjuk O.M. Integrative method in formation of professional competence of the future teachers of fine arts.* Features of art-pedagogical profession are analyzed in the article. The aim of the article is to define factors that influence the formation of competence in the course of study in high school. The main aspects of formation of professional competence of future art teacher are considered, using an integration method.

Key words: *professional competence, integrative method, professional knowledge, art teacher.*